

Antikvarisk bedömning av förslag till ny bebyggelse för Guldets 17 i Sigtuna, Sigtuna kommun

Bakgrund

Sigtuna kommun har tidigare lämnat planbesked för rubricerad fastighet. Sigtuna Guldets Holding AB har därför låtit utarbeta ett förslag till förändring av bebyggelsen inom fastigheten, med syftet att uppföra ny flerbostadbebyggelse.

Undertecknad är anlita av initiativtagaren, som rådgivare för hantering av kulturmiljön under planarbetet. Uppdraget inleddes med att undertecknad hösten 2021 upprättade en kulturmiljöanalys för platsen och dess närmaste omgivning. Därefter har undertecknad, genom kontinuerlig avstämning med arkitekt och initiativtagare, följt och bistått utvecklingen av gestaltungsförslaget.

Om denna handling

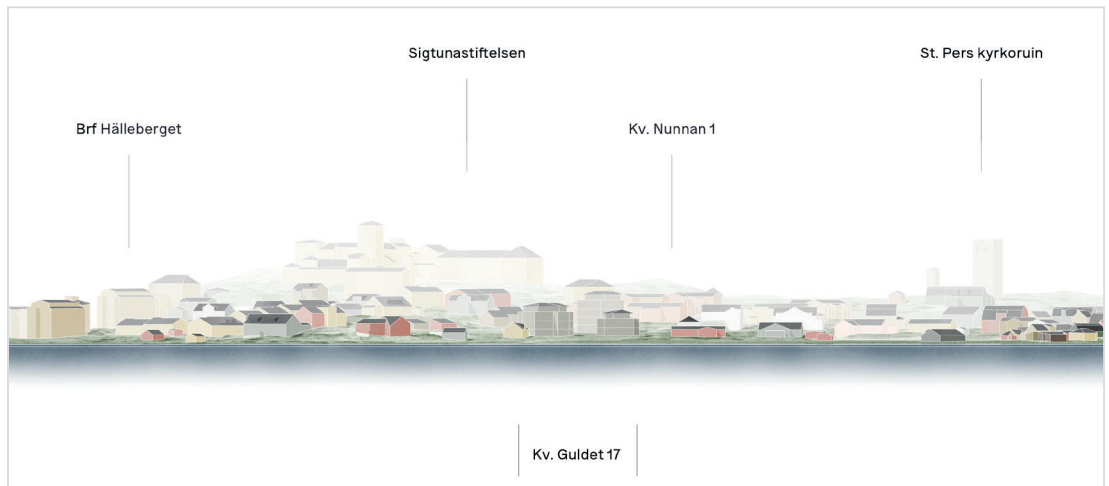
I detta dokument redovisas undertecknads bedömning av hur den kulturhistoriska karaktären hos fastigheten och den närmaste omgivningen skulle påverkas om den befintliga bebyggelsen rivs och den föreslagna bebyggelsen uppförs. Handlingen innehåller också en bedömning av vilken inverkan förändringen skulle få på riksintresset för kulturmiljövården, Sigtuna [AB 65].

Den antikvariska bedömningen av kulturvärdet hos den timmerstomme från 1880-talet, som finns i den ursprungliga sommarnöjesbyggnaden på fastigheten, återfinns i ett separat utlåtande, daterat 2023-09-20. Utlåtandet ligger som bilaga till denna handling.

För beskrivning av den befintliga kulturmiljön hänvisas till den kulturmiljöanalys som undertecknad upprättat inför beslut om planbesked. Kulturmiljöanalysen är daterad 2021-12-20.

Det bedömda förslaget

Som bedömningsunderlag ligger Forsgren Etzler Arkitekters gestaltningsförslag, successivt färdigställt under andra halvan av november 2023. För bedömningen relevanta urklipp ur gestaltningsförslaget redovisas nedan.

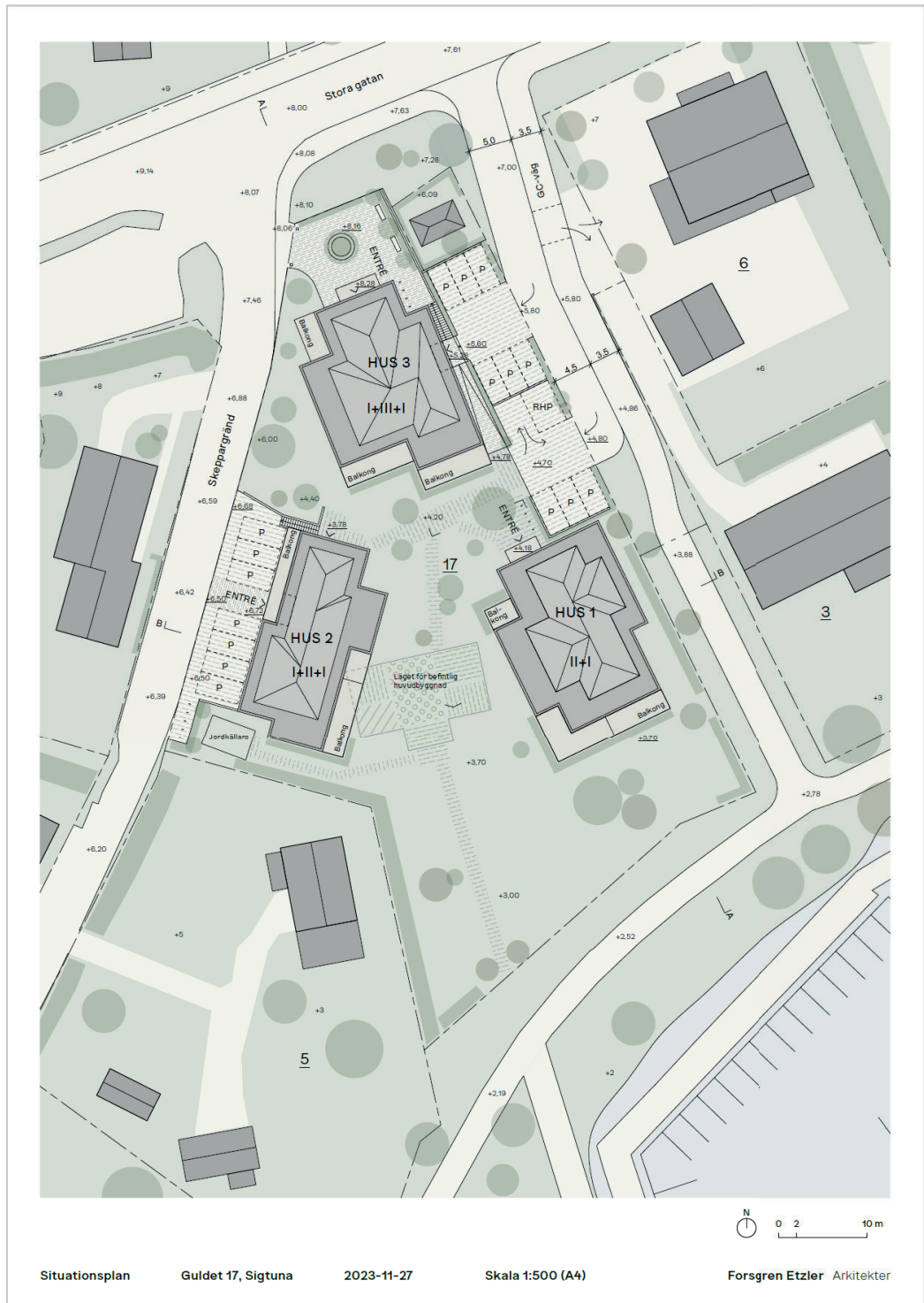

Vy från Sigtunafjärden, där den nya bebyggelsen på fastigheten Guldets 17 ligger mitt i bild.

Flygvy från sydost.

Situationsplan som visar hur de tre nya byggnaderna placeras ut på fastigheten. Kvar på tomten finns den gamla stenkällaren i sydväst och de stenstolar som idag står i entrén till dagens bebyggelse återanvänds på ämne sidor om entrén från Skeppargränd. Läget för 1884 års sommarmöjesbyggnad avtecknar sig i markbehandlingen i mitten av tomten och det gör även den före detta promenadvägen ner mot piren, som en gång hört till sommarmöjet. Vid promenadvägens slut står två buskar eller mindre träd, som symboliserar de båda träd som en gång i tiden flankerade vägen upp till sommarmöjesvillan.

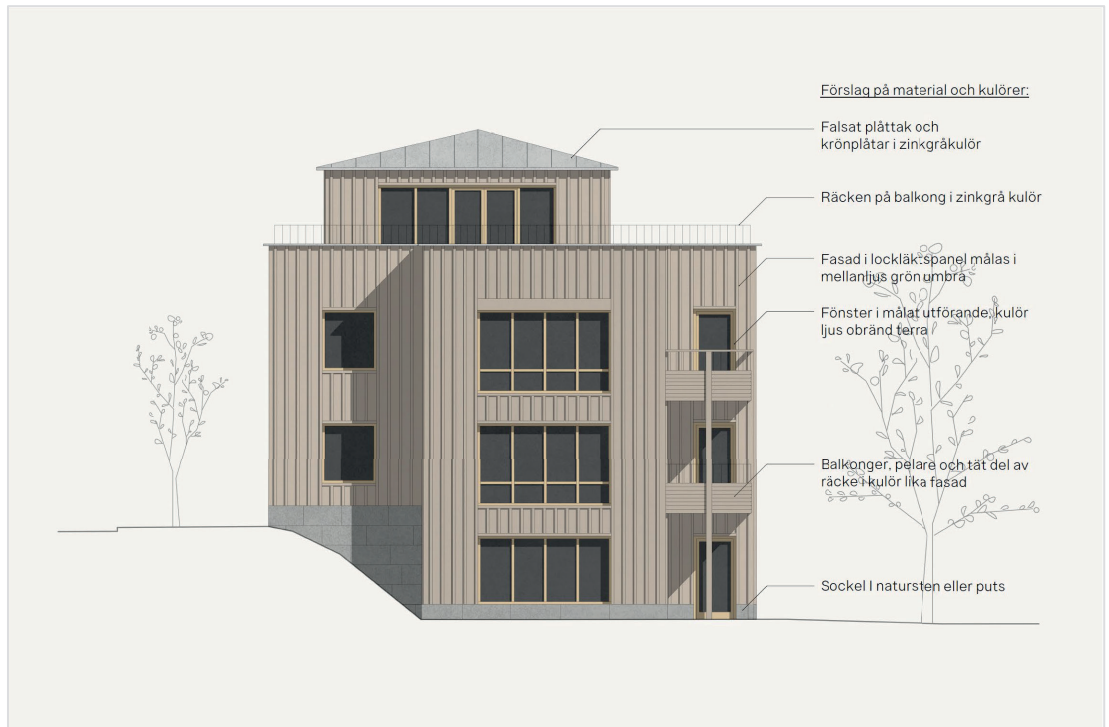

Vy från Manfred Björkquists allé, mot Stora gatans mynning och in mot Sigtuna. Mitt i bild ses det föreslagna Hus 3 inom fastigheten Guldet 17.

Vy från söder och Strandpromenaden, mot den föreslagna bebyggelsen. Till höger ligger den pir som tidigare hört till det före detta sommarmöjet på Guldet 17.

Föreslagna fasadmaterial och kulörer; tänkta att ansluta till Sigtunas existerande stadsmiljö med dämpade naturkulörer. I övrigt ges respektive ett unikt uttryck som relaterar till respektive plats inom fastigheten.

Riksintresset Sigtuna [AB 65]

Planområdet ligger inom **Sigtuna [AB 65]**, riksintresse för kulturmiljövården. Riksantikvarieämbetet har under pågående planarbete reviderat sitt beslut för riksintresset (2022-09-19). Den nya och nu gällande motiveringen för riksintresset lyder:

Småstadsmiljö med bevarad gatu- och tomtstruktur från en av landets tidigaste städer. Återspeglar stadens starka ställning under tidig medeltid och den tidiga kristendomens etablerande. Stadens utveckling mot utbildningsort och centralort för nya kyrkliga rörelser illustreras genom institutionsmiljöerna med kyrklig koppling från 1900-talets början (Stadsmiljö; småstad).

Uttrycken för riksintresset beskrivs som:

Gatu- och tomtstruktur, bevarad från skiftet mellan vikingatid och medeltid, med Stora gatan som dominerande långgata och längs den tvärgränder. Karaktäristiska långsmala tomter i vinkel mot Stora gatan. Stora och Lilla torget med sin inramning av omgivande byggnader. Prästgatan med sin parallella sträckning till Stora gatan, med Mariakyrkan och intilliggande bebyggelseämningar efter Dominikanerkonventet liksom kyrkoruinerna ovan och under mark som flankerar gatans norra sida. Kyrkoruinernas gröna inramning och frånvaro av intilliggande bebyggelse. Prästgården med dess framträdande läge intill S:t Pers ruin. Obebyggda grönområden och höjdryggar som markerar den medeltida stadens gränser.

Malmen som en fortsättning på den äldre stadsplanen med Malmgatan som långgata och intilliggande tvärgränder. Den mer oregelbundna gatu- och tomtstrukturen utanför Malmen och den medeltida stadskärnan med glesare bebyggelse och lummiga trädgårdar. Bebyggelsens utformning, karaktär och placering på tomterna med en stor andel småskalig träbebyggelse i en till två våningar. Enskilda byggnader med mer framträdande karaktär inom de äldsta delarna, så som Rådhuset, Drakegården, kv S:ta Gertrud och Malmgården. Öppna gröna gårdar, parker och trädgårdar. Bevarade uthus. Häckar, staket, plank och äldre träd som tillsammans med bebyggelsen ramar in gatumiljön.

De öppna siktlinjerna mot Sigtunafjärden längs med de raka tvärgränderna i den medeltida stadskärnan. Det brokiga och varierande taklandskapet, med varierande höjd, form och takfall men enkla och brutna sadeltak och en sammantaget låg siluett som gemensam nämnare i hela området. Strandvägen med gångväg, öppna grönytor och större träd som skapar avstånd mellan bebyggelse och strandlinje.

Institutionsmiljöerna Sigtunastiftelsen, Humanistiska läroverket, Lekmannaskola och Sigtunaskolan, samtliga från det tidiga 1900-talet och med kyrklig koppling. Varje miljöes särpräglade men sammanhållna arkitektoniska utformning och framträdande placering på tallbevuxna höjder runt stadskärnan. Anläggningarnas inpassning i naturen, deras placering med långa vyer över Sigtunafjärden och anslutande promenadstigar och grönområden. Bebyggelsen som speglar utvecklingen från nationalromantik till funktionalism, med de olika funktionsbyggnaderna kopplade till anläggningarnas verksamhet samt elevhem och personalbostäder.

Nedanstående uttryck, hämtade ur Riksantikvarieämbetets beslut, är (direkt eller indirekt) relevanta för planområdet och dess omgivning:

- *Stora gatan som dominerande långgata och längs den tvärgränder.*
- *Karaktäristiska långsmala tomter i vinkel mot Stora gatan.*
- *Den mer oregelbundna gatu- och tomtstrukturen utanför Malmen.*
- *Bebyggelsens utformning, karaktär och placering på tomterna med en stor andel småskalig träbebyggelse i en till två våningar.*
- *Öppna gröna gårdar, parker och trädgårdar.*
- *Häckar, staket, plank och äldre träd som tillsammans med bebyggelsen ramar in gatumiljön.*
- *De öppna siktlinjerna mot Sigtunafjärden längs med de raka tvärgränderna i den medeltida stadskärnan.*
- *Det brokiga och varierande taklandskapet, med varierande höjd, form och takfall men enkla och brutna sadeltak och en sammantaget låg siluett som gemensam nämnare i hela området.*
- *Strandvägen med gångväg, öppna grönytor och större träd som skapar avstånd mellan bebyggelse och strandlinje.¹*

¹ Guldet ligger inte utmed Strandvägen, men den relativt nyligen tillskapade strandpromenaden utmed strandlinjen gör att området i anslutning till Guldet har en liknande karaktär.

- *Bebyggelsen som speglar utvecklingen från nationalromantik till funktionalism, med de olika funktionsbyggnaderna kopplade till anläggningarnas verksamhet samt elevhem och personalbostäder:²*

Föreslagets inverkan på den kulturhistoriska karaktären hos fastigheten

När det gäller **inverkan på själva fastigheten** kommer förslaget att innebära en genomgripande omdisponering av markanvändning, liksom en fullständig omgestaltning av bebyggelsen.³ Förslaget innebär dock att spår av den tidigare sommarnöjesfunktionen även fortsättningsvis kommer att vara läsbar, framför allt genom att fotavtrycket för själva sommarnöjesvillan visualiseras i markbehandlingen. Sommarnöjets stenkällare bevaras och den iordningställs till sin tidigare funktion. Sommarnöjets stenstolpar återbrukas inom fastigheten genom att de ställs upp på ömse sidor om entrén från Skeppargränd. Dessutom har kopplingen mellan sommarnöjesvillan och den tidigare privata ångbåtspiren, där det en gång funnits ett badhus, arbetats in i förslaget. Dessa små men ändå betydelsefulla spår av det före detta sommarnöjet gör att platsens tidigare historia blir läsbar, för den som är intresserad av områdets historien.

Föreslagets inverkan på den kulturhistoriska karaktären hos den närmaste omgivningen

När det gäller **inverkan på den närmaste omgivningen** bedömer undertecknad att förslaget är väl anpassat till närområdets kulturhistoriska karaktär. Dock är de föreslagna byggnaderna högre än de närmst liggande husen och exploateringsgraden är även högre än på omgivande tomter. Därför är det positivt att byggnadshöjden följer terrängen och att höjden därmed trappas ner mot vattnet. Det skulle även vara positivt om de tre byggnaderna i det fortsatta gestaltungsarbetet ges en inbördes något varierad färgsättning och detaljutförande eftersom det bidrar till att ytterligare diversifiera dem visuellt, vilket i sin tur bidrar till att bryta ner den volym som de tillsammans bildar. Det skulle troligtvis även lyfta fram terränganpassningen ytterligare, framför allt sett från Sigtunafjärden.

För kulturmiljön värdefulla karaktärsdrag hos den nya bebyggelsen är att:

- Byggnaderna är utplacerade på tomten på ett "fritt sätt", vilket gör att de passar in i den omgivande bebyggelsens typologi och grammatik. Det möjliggör även siktlinjer in mellan byggnaderna och i vissa fall även genomblickar genom bebyggelsen.

² Detta uttryck hänvisar till institutionsmiljöerna, vilka inte berörs av planförslaget, men eftersom den nuvarande bebyggelsen under en kortare tid fungerat som elevhem, har skrivningen en viss och kraftigt begränsad koppling till institutionsmiljöerna.

³ Det materiella kulturvärdet hos den ursprungliga huvudbyggnaden till sommarnöjet beskrivs i det separata utlåtandet, daterat 2023-09-20.

- Byggnaderna är tillbakadragna från strandlinjen så att de ligger i linje med den övriga bebyggelsen utmed vattnet.
- Den norra byggnaden ligger så pass nära Stora gatan att den bidrar till att sluta gaturummet och fullfölja principen för hur övrig bostadsbebyggelse ligger placerad söder om gatan, i dess västra del.
- Bebyggelsen vänder sig med en framsida mot Stora gatan, samtidigt som bebyggelsen öppnar sig mot vattnet, på ett för Sigtunas äldre bebyggelse karaktäristiskt sätt. Med lite fantasi skulle man kunna tolka de tre byggnaderna som ett större bostadshus mot gatan och två funktions-/ekonomi-byggnader mot vattnet.
- Bebyggelsens materialval är besläktad med vad som karaktäriserar den äldre bostadsbebyggelsen i staden. Den föreslagna färgsättningen är lugn och dov utan att vara mörk. Byggnadernas exteriöra gestaltning bedöms därför kunna bli ett samtida tillägg i den relativt brokiga bebyggelsen i den nära omgivningen.
- Den smala tvärgränden öster om bebyggelsen är bibehållen.

Föreslagets inverka på riksintresset

När det gäller **inverkan på riksintresset** anser undertecknad att förslaget är anpassat till de värdebärande uttryck som berörs av förslaget. Dock lyfter sig den föreslagna bebyggelsen något över grannbebyggelsen, framför allt närmast vattenlinjen, varför uttrycket ”*en sammantaget låg siluett som gemensam nämnare i hela området*” kan komma att dryftas i samband med ett samrådsförfarande. Höjningen är dock så pass begränsad att undertecknad bedömer att det inte kan anses leda till påtaglig skada på riksintresset.

Säkerställande av skydd av kulturvärden i plankartan

Det är bra att detaljplanens plankarta dels försetts med en varsamhetsbestämmelse för jordkällaren, dels med en utformningsbestämmelse för utbredningen av den gamla sommarnöjesbyggnaden, inklusive dess glasveranda och promenadvägar mot piren. Det understryker projektets intentioner att tradera platsens historia och det medverkar till att säkra att intentionerna följer med in i en kommande bygglovsprocess.

Stockholm, 2023-12-01

Vicki Wenander

Bebyggelseantikvarie och medlem i SPBA, Sveriges Praktiserande Byggnadsantikvarier.
Sakkunnig kontrollant av kulturvärden - K enligt Boverkets föreskrift BSF 2011:15 KUL2,
certifikat nr. SC0606-16.

070-614 14 55

vicki.wenander@wenanders.se

Wenanders Byrå

Björngårdsgatan 8

118 52 STOCKHOLM

Antikvarisk bedömning avseende kulturvärdet hos 1870-talets timmerstomme på Guldets 17 i Sigtuna

Bakgrund

Sigtuna Guldets Holding AB har initierat utarbetandet av ett förslag till ny detaljplan för fastigheten Guldets 17 i Sigtuna, Sigtuna kommun. Syftet är att möjliggöra för ny flerbostadsbebyggelse inom fastigheten. Undertecknad är anlitad som rådgivande för kulturmiljön i planarbetet.

I december 2021 upprättade undertecknad en kulturmiljöanalys, daterad 2021-12-20, för fastigheten. I den lyftes att huvudbyggnaden till det före detta sommarnöjet på fastigheten är en byggnad värd att värna vid förändringar inom fastigheten. Där angav vidare att "Byggnaden är hårt och ovarsamt ombyggd, men minner om sommarnejesepok. Varken byggnadens nuvarande exteriöra eller interiöra gestaltning behöver dock värnas av kulturhistoriska skäl."

Längre fram i processen har undertecknad upprättat ett PM, daterat 2023-05-29, med förslag om att genomföra en utredning om timmerstommens skick och kvalitet. I PM:et återfinns bland annat följande text:

Undertecknad anser att nivån på timringsutförandet och de strukturella skadorna på timmerstommen, orsakade av den ovarsamma behandlingen som den genom åren utsatts för, behöver utredas. Detta för att man ska kunna bedöma vilket kulturvärde timmerstommen besitter. Timmerstommen går förstås att reparera, men det är på sin plats att bedöma om det ur ett kulturmiljöperspektiv är relevant att genomföra en sådan åtgärd. Det beror bland annat på hur mycket ursprungsstruktur som finns kvar och om timmerkonstruktionen är hantverksmässigt speciell på något sätt. Frågor som behöver besvaras är: Hur mycket av Kapten Johanssons villa finns egentligen kvar innanför dagens utvändiga och invändiga ytskikt? Hur höga kulturvärden har timmerstommen med tillhörande grund, så som den ser ut idag? Är timmerstommen utformad på ett unikt sätt eller är det en konstruktion av en mer ordinär typ?

Baserat på undersökningsresultatet kan det därefter finnas anledning att utreda om det kan finnas andra sätt att vidmakthålla och tradera berättelsen om det före detta sommarnöjet, som skulle vara lika kraftfulla som att bibehålla timmerstommen. Ett alternativt sätt som diskuterats i projektet är att i samband med uppförandet av ny bebyggelse på fastigheten, utforma utemiljön på ett sätt som gör att berättelsen om sommarnöjet "bränns in" i markbehandlingen.

För att få svar på ovanstående frågeställning rekommenderas att en tvärspektoriell utredning görs, där flera kompetensområden samarbetar. Förslagsvis handlar det om att en kulturmiljöexpert och en timmerman med djup kunskap om timringstekniker och reparation av timmerstomma genomför en inventering och undersökning på plats. Med

tanke på den verksamhet som pågår i byggnaden måste utredningen i första hand vara visuell, utan förstörande provtagning.

För att visualisera utredningsresultatet rekommenderar undertecknad att det ställs samman i lämpliga skisser, kanske 3D-sprängskisser som visar vad som kvarstår av ursprunglig timmerstomme och takstolar respektive vad som gått förlorat genom de ombyggnader som genomförts sedan byggnaden uppfördes.

Under september 2023 har timmerman Thomas Hagaeus genomfört en utredning i enlighet med ovanstående förslag. Undertecknad var med på plats när han genomförde sitt platsbesök och 3D-skannade byggnaden. Hagaeus redovisar resultat av sin utredning i en rapport, daterad 2023-09-13. Där redogör han för sin bedömning av hur mycket av timmerstommen som finns kvar och i vilken grad den är unik eller innehåller specifika hantverkskvaliteter. Hans analys visar att relativt stora delar av timmerstommen tycks ha tagits bort och att timmerstommen i sig troligtvis är av ett ordinärt slag. Han anger också att byggnaden står på en stadig grund av huggen sten. Hans slutsats lyder:

I 80% av de byggnader som Hagaeus bygghantverk restaurerat under sina 20 verksamhetsår har en snickare eller byggnadsingenjör varit där innan och sagt att det är för dåligt och måste rivas.

Inga skador förutom medvetet borttagna väggar har upptäckts så det borde vara lång livslängd kvar på materialen. Ytskikten är dock delvis slitna. De flesta mellanväggar är lättväggar som enkelt kan flyttas om man iakttar försiktighet med avbämningar. Där emot blir det svårt att flytta hela huset då det är så uppsågat.

Det som bedöms värdefullt med denna byggnad, med nuvarande kunskapsläge, är dess läge och proportioner och inte så mycket materialet i sig självt.

Wenanders antikvariska bedömning

Undertecknad delar Thomas Hagaeus bedömning och analys. Med tanke på den ovarsamma behandling som timmerbyggnaden utsatts för genom åren, är det snarare dess läge och proportioner som är värdebärande för kulturmiljön och för berättelsen om platsens utveckling, inte nödvändigtvis byggnadsmaterialet i sig. Undertecknad anser därför att kulturvärdet hos själva byggnadskroppen är förhållandevis lågt, men att det fortfarande är viktigt att tradera berättelsen om den tidigare sommarnöjesepoken.

I det fall kommunens byggnadsnämnd beslutar att timmerbyggnaden kan rivas, skulle det därför vara värdefullt för berättelsen om platsens utveckling, om timmerbyggnadens grundmur kvarstår som ett fotavtryck för det sommarnöje som en gång funnits där. Det skulle också vara värdefullt om det på något sätt går att ytterligare beskriva platsens tidigare historia i anslutning till stengrunden, kanske genom gestaltningen av den anslutande utemiljön och valet av växtmaterial.

Stockholm, 2023-09-20

Vicki Wenander

Bebyggelseantikvarie och medlem i SPBA, Sveriges Praktiserande Byggnadsantikvarier.
Sakkunnig kontrollant av kulturvärden - K enligt Boverkets föreskrift BSF 2011:15 KUL2,
certifikat nr. SC0606-16.

070-614 14 55

vicki.wenander@wenanders.se

Wenanders Byrå

Björngårdsgatan 8

118 52 STOCKHOLM

